

บทที่ ๒

ทฤษฎีแนวความคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ เครือข่ายการแพร่กระจายข่าวสาร เรื่องนิสิตทุน จุฬาฯ - ชนบท และผลสะท้อนของเครือข่ายที่มีผลต่อความมุ่งหวังของประชาชนในจังหวัด ฉะเชิงเทรา เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทาง เศรษฐกิจและสังคมของบุตรหลาน ซึ่งในตอนต้น จะได้กล่าวถึงทฤษฎีแนวความคิดพื้นฐานและแนวทางการวิจัย คือ แบบจำลองการสื่อสารเชิงลู่เข้า การวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร และพฤติกรรมกรรมการแพร่กระจายข่าวสาร เรื่องนิสิตทุนจุฬาฯ - ชนบท โดยมีปัจจัยที่มีผลต่อการสื่อสารของบุคคล ได้แก่ ความคล้ายคลึงและความแตกต่าง หลัง ของความผูกพันอย่างสนิทสนมแน่นแฟ้นและหลังของความผูกพันอย่างผิวเผิน ปัจจัยพื้นที่ ตลอดจน พฤติกรรมการสื่อสารที่ทำให้ผู้รับข่าวสารเกิดความมุ่งหวัง เกี่ยวกับการศึกษา อาชีพ และมาตรฐาน ความเป็นอยู่ของบุตรหลาน ซึ่งได้ศึกษาจากเอกสารและผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องดังรายละเอียด ต่อไปนี้

แบบจำลองการสื่อสารเชิงลู่เข้า (The convergence model of communication)

แบบจำลองการสื่อสารเชิงลู่เข้า ได้ให้คำจำกัดความของการสื่อสารว่าหมายถึง กระบวนการซึ่งบุคคลสองคน หรือมากกว่าหรือกลุ่มคนใช้สารสนเทศร่วมกัน เพื่อให้เกิดความ เข้าใจตรงกันระหว่างแต่ละบุคคลหรือแต่ละกลุ่ม เหล่านั้น¹

ความเข้าใจร่วมกัน เป็นการผสมผสานระหว่างการคาดคะเนของแต่ละบุคคลในส่วนของ เกี่ยวกับความหมายของบุคคลอื่นก็ได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ความเข้าใจร่วมกันเป็นส่วนผสม ของความถูกต้องของการคาดคะเนของแต่ละบุคคลในส่วนของเกี่ยวกับความหมายที่แท้จริงของบุคคล อื่น Rommetveit² ได้อธิบายกระบวนการนี้ว่า "เป็นการคาดคะเนที่อยู่ในภาวะลู่เข้า"

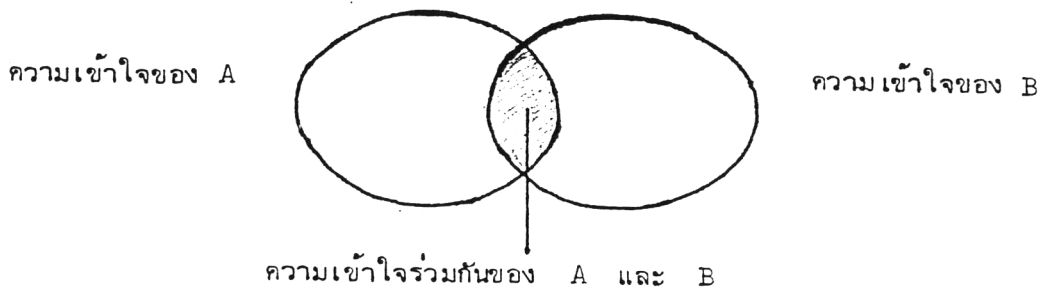
¹ศิริชัย ศิริกายะ และ จ्ञานง วิบูลย์ศรี, เอกสารวิชาการเรื่องแบบจำลองการสื่อสารเชิงลู่เข้าของคินเซต (กรุงเทพฯ : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔) หน้า ๕๒.

²R. Rommetviet, Words, Meaning and Messages (New York: Academic Press, 1968), P.189.

ของตัว แทนในเชิงความคิดจากผู้พูดและผู้ฟังในส่วนที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์และ เหตุการณ์ที่มีต่อขอบ เขตของ เหตุการณ์และสิ่งของต่าง ๆ ในโลกนี้ ตัวแทนในเชิงความคิดที่คาบเกี่ยวกันได้แก่ ความเข้าใจ ในสถานการณ์ของแต่ละบุคคลซึ่งจะ เห็นได้จากแผนภาพที่ ๑ คือตรงส่วนที่เป็นแรเงา และส่วนที่ คาบ เกี่ยว กันนั้น เป็นส่วนที่ไม่เคยสมบูรณ์เช่นเดียวกัน แนวความคิดที่แต่ละคนมีอยู่สำหรับที่จะ เข้าใจ เหตุการณ์ต่าง ๆ นั้น จึง เป็นสิ่งที่แต่ละคนได้เรียนรู้มาจากประสบการณ์ต่าง ๆ โดยที่แต่ละบุคคล จะมีประสบการณ์ที่ไม่เหมือนกันทุกประการ ฉะนั้น ระบบของแนวความคิดที่ทำให้แต่ละบุคคลมีความ เข้าใจร่วมกันได้ จึง เป็นแต่เพียงความเข้าใจร่วมกันในระดับซึ่ง เป็นความใกล้เคียงกันของบุคคล ที่สามารถจะยอมรับซึ่งกันและกันในแต่ละครั้ง เท่านั้น

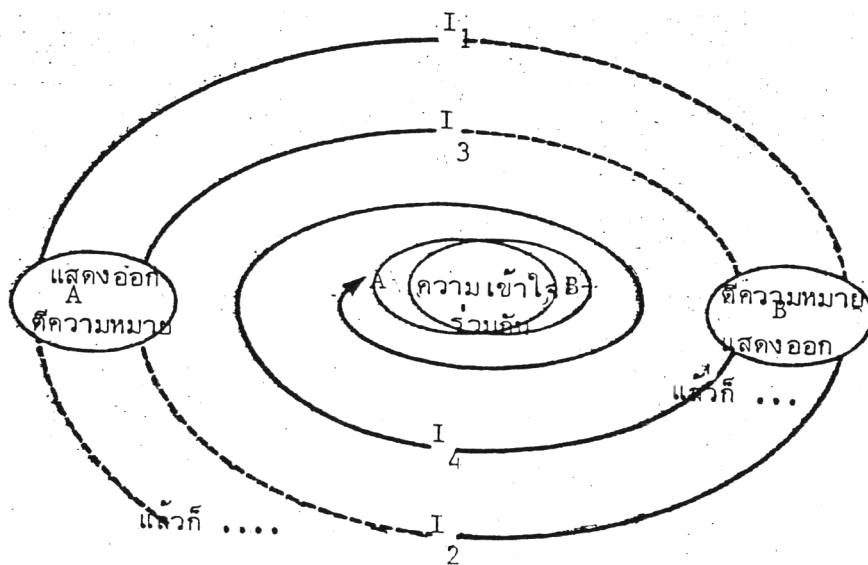
แผนภาพที่ ๑

การรู้เข้าของความเข้าใจร่วมกัน

จากแผนภาพแสดงให้เห็นว่า เป้าหมายของกระบวนการสื่อสารคือ ความเข้าใจร่วมกัน (mutual understanding) ระหว่างบุคคลสองคนหรือมากกว่านั้นที่ทำการสื่อสารกันอัน เป็นผลมาจากการทบทวนหลาย ๆ ครั้งของการแลกเปลี่ยนสารสนเทศระหว่างกัน ซึ่งอาจจะรู้เข้า หากันและเข้ามาอยู่ในระดับของการยอมรับระดับหนึ่ง เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันมากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่ง สำคัญสำหรับจุดมุ่งหมายที่กำหนดขึ้นในแต่ละครั้งบุคคลใดบุคคลหนึ่งสามารถรู้ว่าคนอื่น ๆ จะมีความ เข้าใจในสถานการณ์ได้ดีเพียงไร ก็โดยที่บุคคลนั้นได้มีส่วนร่วมใช้สารสนเทศด้วยกัน จากผลของ การแลกเปลี่ยนสารสนเทศหลาย ๆ ครั้ง เป็นเหตุให้การสื่อสารอาจจะต้อง เปลี่ยนหัวข้อใหม่หรือ เนื้อหาใหม่ ๆ ก็ได้

แผนภาพที่ ๒
แบบจำลองการสื่อสารเชิงลู่เข้า¹

กระบวนการสื่อสาร เริ่มต้นด้วยคำว่า "แล้วก็..." เพื่อเตือนให้ทราบว่ามีเหตุการณ์หรือบางสิ่งบางอย่างเกิดขึ้นมาก่อนแล้ว ผู้สื่อสาร A อาจพิจารณาหรือไม่พิจารณาเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้วก็ได้ ก่อนที่จะรับและตีความแลกเปลี่ยนสารสนเทศครั้งแรก (I₁)

¹Kincaid, D. Lawrence, The Convergence Model of Communication, (Honolulu: East - West Communication Institute, Paper No. 18, 1979), p. 33.

กับผู้สื่อสาร B ผู้สื่อสาร B ต้องรับรู้และตีความสารสนเทศครั้งแรกซึ่ง A ถ่ายทอดออกมา ด้วยความคิดของเขา และในทำนองกลับกัน B จะตอบสนองโดยการสร้างสารสนเทศขึ้นใหม่ (I_2) เพื่อมีส่วนร่วมกับผู้สื่อสาร A ผู้สื่อสาร A จะตีความสารสนเทศอันใหม่นี้ และถ่ายทอดออกมาเป็นความคิดของเขาอีกครั้งหนึ่ง (I_3) ภายในหัวข้อเดียวกัน ต่อจากนั้น ผู้สื่อสาร B ก็จะตีความสารสนเทศที่กล่าวมานี้ และกระบวนการ เช่นนี้ก็จะดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ ($I_4 \dots I_n$) จนกระทั่งผู้สื่อสารแต่ละคนหรือทั้งสองคนมีความพอใจร่วมกัน ในหัวข้อเรื่องหรือในแต่ละเป้าหมายที่กำหนดขึ้น

แบบจำลองการสื่อสารเชิงลู่เข้านี้จะ เป็นตัวแทนการสื่อสารของมนุษย์ในลักษณะที่เป็นกระบวนการ โดยอาศัยช่วง เวลาและมีลักษณะ ดังนี้ ¹

๑. มีสาเหตุร่วมกันมากกว่าสาเหตุในลักษณะ เชิงกลไกแบบทาง เดียว คือ เน้นเหตุผลของการร่วมกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร แทนที่จะ เน้นการส่งสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ดังเช่นการทำงานของ เครื่องจักรกล

๒. เน้นความสัมพันธ์ที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของผู้ร่วมสื่อสารมากกว่าการ เน้นแต่เพียงผู้รับสารหรือผู้ส่งสาร กล่าวคือ ความเข้าใจร่วมกันและตกลงกันได้ เป็นจุดหมายที่สำคัญของกระบวนการสื่อสาร เพราะฉะนั้น ผู้ที่ร่วมกิจกรรมการสื่อสารจึงมุ่งหมาย เฉพาะการใช้สารสนเทศร่วมกัน ซึ่งอาจทำให้เกิดสภาวะลู่เข้าหรือสภาวะลู่ออกก็ได้ นั่นคือ ความเข้าใจร่วมกัน เป็นสิ่ง ที่จำเป็นสำหรับกระบวนการสื่อสารของมนุษย์

ระบบการสื่อสารของมนุษย์จะประกอบด้วย เครือข่ายของบุคคลแต่ละคนและแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีส่วนร่วมกันในการแลกเปลี่ยนสารสนเทศในระยะ เวลาใดเวลาหนึ่ง และมีผลให้เกิดสภาวะลู่เข้าหากัน หรือสภาวะลู่ออกจากกันในส่วนที่เกี่ยวกับความเข้าใจร่วมกันของความเป็นจริง คำว่า "ความเป็นจริง" ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงแต่เพียงความเป็นจริงทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึง สิ่งที่เราไม่สามารถจะประ เหมินได้โดยตรงด้วย นั่นคือปฏิภณสัมพันธ์ของคนกับสิ่งแวดล้อมของเขา ย่อมได้รับการ เชื่อมโยงเข้าหากันด้วยสารสนเทศที่เป็นสัญลักษณ์ส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้น ความ

¹Ibid., pp. 32 - 34.

เข้าใจร่วมกันของสารสนเทศที่นำมาใช้ร่วมกันย่อมจะกำหนดสภาพความเป็นจริงอันจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ต้องมาก่อนกิจกรรมด้านอื่น ๆ

ดังนั้น แบบจำลองการสื่อสารเชิงคู่เข้านี้ จึงสามารถที่จะนำมาอธิบายเกี่ยวกับลักษณะของการแพร่กระจายข่าวสาร เรื่องนิสิตทุนจุฬาฯ - ชนบท ได้ในแง่ที่ว่า ในการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนในชีวิตประจำวันนั้น ย่อมมีการแลกเปลี่ยนและใช้สารสนเทศต่าง ๆ ร่วมกันอยู่เสมอ ในการให้และรับสารสนเทศนั้นคู่สื่อสารจำเป็นต้องมีการตีความและแปลความหมายสารสนเทศหรือข่าวสารให้ตรงกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันนั่นเอง ซึ่งในการติดต่อสื่อสารกันนี้จะมีลักษณะเป็นเครือข่าย สำหรับในที่นี้จะใช้เฉพาะ "ข่าวสารเรื่องนิสิตทุนจุฬาฯ - ชนบท" เป็นตัวกำหนดเครือข่าย ภายในเครือข่ายจะประกอบด้วยบุคคลที่มีการติดต่อสัมพันธ์กัน มีการใช้สารสนเทศร่วมกัน ถ้าการสื่อสารนั้นมีประสิทธิภาพก็ย่อมทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับเรื่องทุนการศึกษา ซึ่งจะมีผลสะท้อนต่อความรู้สึกนึกคิดของบุคคล และทำให้เกิดความมุ่งหวังในด้านต่าง ๆ กัน ผลจากความมุ่งหวัง จะทำให้บุคคลนั้นเกิดการพัฒนาหรือมีความทันสมัยขึ้นได้ แต่ถ้าหากว่า การสื่อสารขาดประสิทธิภาพก็ย่อมทำให้เกิดสภาวะลู่ออกได้ นั่นคือ เกิดการไม่เข้าใจกัน เกิดการขัดแย้ง ความรู้สึกนึกคิด จะเป็นไปในลักษณะตรงกันข้าม

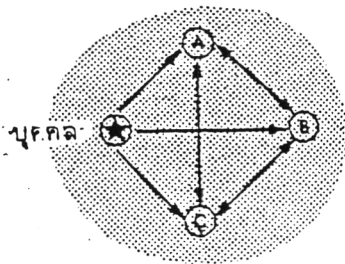
การติดต่อสัมพันธ์กันของคู่สื่อสารภายในเครือข่าย จะมี ๒ ลักษณะคือ¹

๑. เครือข่ายความสัมพันธ์ส่วนบุคคลที่เป็นแบบกระจาย (radial personal network) หมายถึง การที่บุคคลหนึ่งมีการติดต่อสัมพันธ์กับคนหลาย ๆ คน ซึ่งในกลุ่มที่เขาติดต่อกับกันนี้จะไม่มีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกันเลย ส่วนใหญ่บุคคลที่ติดต่อกับจะมีความผูกพันแบบผิวเผิน (weak ties) เช่น เป็นเพียงคนรู้จัก หรือเพื่อนร่วมงาน เป็นต้น และจะเป็นการติดต่อสัมพันธ์ของบุคคลที่มีลักษณะแตกต่างกัน

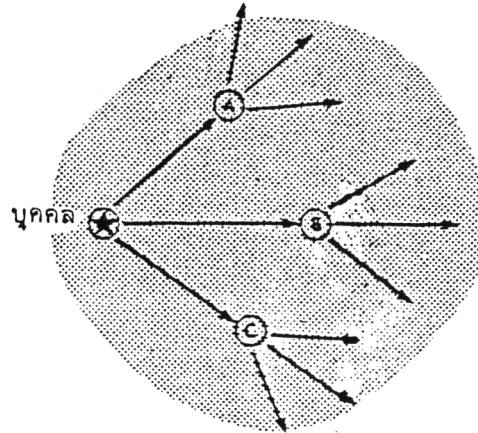
๒. เครือข่ายความสัมพันธ์ส่วนบุคคลแบบเกี่ยวซ้อนติดกัน (interlocking personal network) หมายถึง การที่บุคคลหนึ่งมีการติดต่อสัมพันธ์กับคนหลาย ๆ คนโดยที่กลุ่มคนในเครือข่ายความสัมพันธ์แบบนี้จะมีการติดต่อสัมพันธ์ถึงกันหมด และมีความสัมพันธ์กันสนิทสนมแน่นแฟ้น (strong tie) เช่น เพื่อนสนิท หรือญาติ โดยที่จะมีลักษณะที่เหมือนกันหรือคล้ายกันมาก

¹Everett M. Rogers and D. Lawrence Kincaid, Communication Networks: Toward a New Paradigm for Research (New York : The Free Press, 1981), p.135.

แผนภาพที่ ๓

เครือข่ายความสัมพันธ์
ส่วนบุคคลแบบ เกี่ยว ข้องกัน

เครือข่ายความสัมพันธ์ส่วนบุคคล
แบบกระจาย

ในการที่คู่สื่อสารมีการติดต่อสัมพันธ์กัน จะมีความผูกพันกันมากน้อยแค่ไหนหรือเป็นไปในลักษณะใดลักษณะหนึ่งนั้น บ่มขึ้นอยู่กับพลังของข่าวสาร (strength of weak tie)¹ ซึ่งในทางทฤษฎีสังคมวิทยา ได้มีการใช้เครื่องมืออย่างหนึ่งสำหรับเชื่อมโยงสังคมระดับย่อยกับสังคมระดับใหญ่ คือ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางสังคม โดยใช้ปฏิกริยาสัมพันธ์ในระดับย่อย คือ "พลัง" หรือ "กำลัง" (strength) ของหน่วยความสัมพันธ์แต่ละคู่ (dyadic ties) จากการศึกษาพบว่า การที่บุคคลสองคนมีความผูกพันต่อกันมากน้อย เพียงใดจะมีผลต่อระดับความเกี่ยวข้องของเครือข่ายความสัมพันธ์ในหมู่เพื่อน ๆ ของคนทั้งสอง นอกจากนั้นลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมแบบผิวเผิน (weak tie) ยังมีผลกระทบต่อ การแพร่กระจายข่าวสาร การเลื่อนชั้นทางสังคม (social mobility) และการจัดระเบียบชุมชน (community organization) สำหรับเรื่องอื่น ๆ ส่วนใหญ่จะ เน้นที่ความผูกพันแบบสนิทสนมแน่นแฟ้นมากกว่า ซึ่งลักษณะของความผูกพันระหว่างบุคคลในทางสังคม แบ่งออกได้เป็น ๓ ลักษณะคือ

¹Marks S. Granovetter, "The Strength of Weak Ties," American Journal of Sociology 78(1973): 1360 - 1361.

- (๑) ความผูกพันแบบสนิทสนมแน่นแฟ้น (strong tie)
- (๒) ความผูกพันแบบผิวเผิน (weak tie)
- (๓) ไม่มีความผูกพัน (absent)

ระดับของความผูกพันจะมีมากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับ

- (๑) ผลรวมของจำนวนเวลาที่มีการติดต่อสัมพันธ์กัน
- (๒) ความเข้มข้นของอารมณ์ ความรู้สึกคุ้นเคยในการติดต่อสัมพันธ์กัน
- (๓) ความคุ้นเคยสนิทสนมไว้นื้อเชื่อใจซึ่งกันและกันของคู่สื่อสาร
- (๔) การช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคู่สื่อสาร

นอกจากนั้นยังสามารถจำแนกตามมิติได้อีก ๒ มิติคือ การมีความใกล้ชิดในเชิงบวก (positive tie) หรือการมีความใกล้ชิดในเชิงลบ (negative tie) และการมีความสัมพันธ์ในลักษณะสมมาตร (symmetry) หรือไม่สมมาตร (asymmetry)

นอกจากคู่สื่อสารจะมีลักษณะความผูกพันต่อกันในแบบต่าง ๆ แล้ว ในการติดต่อสื่อสารแต่ละครั้ง คุณลักษณะของคู่สื่อสารที่เหมือนกันและแตกต่างกันจะเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถทำนายได้ว่า "ใครจะถ่ายทอดข่าวสารต่อไปยังใคร" และในการถ่ายทอดข่าวสารนั้นจะมีประสิทธิภาพเพียงไร" คุณลักษณะที่เหมือนกัน (homophily)¹ หมายถึง ระดับความเหมือนกันของบุคคลสองคนที่มีปฏิกริยาสัมพันธ์ต่อกันในด้านต่าง ๆ เช่น ความเชื่อ ค่านิยม การศึกษา สถานภาพทางสังคม ความชอบ เป็นต้น ซึ่งตรงกันข้ามกับคุณลักษณะที่แตกต่างกัน (heterophily) ซึ่งหมายถึง ระดับความแตกต่างกันของบุคคลทั้งสองที่มีปฏิกริยาสัมพันธ์กันในด้านต่าง ๆ ดังกล่าว มีผู้ให้ทรรศนะว่า "การสื่อสารจะเกิดขึ้นได้บ่อยครั้ง มีประสิทธิภาพ และเป็นไปด้วย

¹Everett M. Rogers and D. Lawrence Kincaid, Communication Networks: Toward a New Paradigm for Research, p. 127.

ความราบรื่นนั้น เมื่อผู้ร่วมสื่อสารมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน"¹ ดังที่ ทาร์ต (Tarde) ได้กล่าวว่า "ความสัมพันธ์ทางสังคมจะใกล้ชิดกันมากขึ้นระหว่างบุคคลที่มีอาชีพและการศึกษาเหมือนกัน"²

โรเจอร์ และชูเมคเกอร์ (Rogers and Shoemaker)³ ได้กล่าวว่า การสื่อสารที่ราบรื่นจะเกิดขึ้นเมื่อผู้สื่อสารกันมีลักษณะเหมือน ๆ กัน และการสื่อสารที่ราบรื่นนี้จะก่อผลดีหรือผลในด้านบวกแก่ผู้ที่สื่อสารนั้น เมื่อแหล่งสารและผู้รับสารมีทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยมและภาษาเหมือน ๆ กัน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือมีสภาพประสบการณ์คล้าย ๆ กัน การสื่อสารก็มีแนวโน้มที่จะเป็นไปได้โดยมีประสิทธิภาพเพราะผู้ที่เหมือนกันจะมีความสามารถเอาใจเขามาใส่ใจเราได้ดีกว่าผู้ที่ต่างกัน การสื่อสารระหว่างผู้ที่มีคุณลักษณะต่างกัน มีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดความไม่พ้องต้องกันในทางความคิดหรือความเชื่อ (cognitive dissonance) เพราะไม่เข้าใจในความแตกต่างระหว่างกัน ผู้ที่สื่อสารกับคนที่ต่างกับตัวเองมากจะต้องเผชิญกับความผิดหวังและความไม่มีสมรรถภาพของการสื่อสาร

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคุณลักษณะที่เหมือนกันของผู้ที่สื่อสารจะช่วยให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน เข้าใจกันได้ดี แต่คุณลักษณะดังกล่าวก็เป็นอุปสรรคต่อการแพร่กระจายข่าวสาร ความคิดหรือนวัตกรรมใหม่ ๆ เพราะการที่บุคคลมีเนื้อหาข่าวสารคล้าย ๆ กันทำการสื่อสารกันเป็นประจำ ต่างฝ่ายก็ไม่อาจได้รับข้อมูลหรือความรู้ใหม่ ๆ จากกันและกันได้ และจากการวิจัยของ พาร์สัน และมาร์แชล (Parson & Marshall)⁴ พบว่า ในประเทศฟิลิปปินส์และอินเดีย เครือข่ายการสื่อสารของการวางแผนครอบครัวจะต่างจากเครือข่ายการสื่อสารของนวัตกรรมอื่น ๆ คือ ผู้ที่สื่อสารกันเกี่ยวกับเรื่องการวางแผนครอบครัวจะมีคุณลักษณะที่เหมือนกันมาก ซึ่งทำให้การแพร่กระจายนวัตกรรมด้านนี้ทำได้ช้า

¹Roger, E.M. and Bhowmik, D.K., "Homophily - Heterophily: Relational Concepts for Communication Research," Public Opinion Quarterly 34 (1971): 526.

²E.M. Rogers and E.F. Shoemaker, Communication of Innovation: A Cross-cultural Approach (New York: The Free Press, 1977), p.210 .

³Ibid.

⁴Ibid., pp. 131 - 133.

โรเจอร์ (Rogers)¹ ได้สรุปความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันของคู่สื่อสาร ศักยภาพในการแลกเปลี่ยนสารสนเทศและระดับความใกล้ชิดของคนคู่สื่อสารไว้ดังนี้

๑. ความผูกพันอย่างผิวเผิน หมายถึง การมีความใกล้ชิดกันในระดับต่ำ (low proximity) ความผูกพันอย่างสนิทสนม หมายถึง การมีความใกล้ชิดในระดับสูง (high proximity)
๒. ระดับความใกล้ชิดกันของคู่สื่อสาร จะมีความสัมพันธ์ในเชิงลบกับศักยภาพในการแลกเปลี่ยนสารสนเทศ
๓. ระดับความแตกต่างกันของคู่สื่อสาร จะมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับศักยภาพในการแลกเปลี่ยนสารสนเทศ
๔. ระดับความใกล้ชิดของคู่สื่อสาร จะมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความเหมือนกันของคู่สื่อสาร

จากข้อสรุปของโรเจอร์ (Rogers) ในกรณีของการแพร่กระจายข่าวสารเรื่องนิสิตทุนจุฬาฯ - ชนบท นี้ น่าจะเป็นไปในทางที่กลับกันคือ การที่บุคคลมีคุณลักษณะที่เหมือนกันและมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน จะมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับศักยภาพในการแลกเปลี่ยนข่าวสาร เพราะว่า ในการแพร่กระจายข่าวสารนั้นจะเป็นไปในลักษณะตัวต่อตัว มีการถ่ายทอดต่อกันมาในแวดวงของคนรู้จักโดยมีต้นตอหรือที่มาของแหล่งข่าวสารนั้น ๆ แต่ขณะเดียวกันในบางสถานการณ์ก็อาจจะมีข่าวลือปรากฏขึ้นมาพร้อมกันได้ ซึ่งข่าวลือนี้อาจจะมีผลกระทบทำให้ผู้รับข่าวสารตีความหรือแปลความหมายแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพลังของข่าวสาร ความผูกพันและความเข้าใจร่วมกันของคู่สื่อสาร

Corpus Juris Secundum² ให้คำจำกัดความของ "ข่าวลือ" (rumor) ว่าเป็นเรื่องพูดคุยกันอย่างธรรมดาในเหตุการณ์ปัจจุบันโดยส่งผ่านจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งโดยไม่ทราบว่าเป็นสิ่งที่พูดมีความจริงเท็จเพียงไรและเป็นเรื่องที่ถูกกล่าวขวัญกันมากในระยะหนึ่ง ข่าวลือนี้มีความหมายเช่นเดียวกัน "คำกล่าวอ้าง" ที่ปรากฏใน The Random House

¹Ibid., pp. 131 - 133.

²Ralph L. Rosnow and Gary Alan Fine, Rumor and Gossip (New York: Elsevier Scientific Publishing Company Inc., 1976), p. VIII.

Dictionary of English Language)¹ ที่ว่า "คำกล่าวอ้าง" (hearsay) เป็นเรื่องราวหรือข่าวสารที่ได้รับจากการพูดต่อ ๆ กันมาอย่างไม่เป็นทางการ และไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นว่าข่าวสารที่ได้รับนั้นเป็นจริงหรือไม่

เฮซ เทเลอร์ บัคเนอร์ (H. Taylor Buckner)² กล่าวว่า "ข่าวลือ" เป็นข่าวสารที่ไม่มีการยืนยัน และถูกส่งผ่านจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะของการเผชิญหน้า (face-to-face) สิ่งที่น่ามาอ้างอิงคือ ตัวบุคคลหรือสถานการณ์มากกว่าที่จะเป็นการอ้างอิงจากความคิดหรือทฤษฎี

สุกัญญา ตีระวนิช³ ให้ความหมายว่า "ข่าวลือ" หมายถึง ข่าวที่ไม่มีต้นตอ เมื่อมีการลือต่อ ๆ กันไปในหมู่เพื่อนฝูงก็มักจะอ้างกันว่าได้อ่านมาจากหนังสือพิมพ์บ้าง พังมาจากวิทยุบ้าง เหมือนกับจะให้หนังสือพิมพ์และวิทยุ เป็นต้นตอของข่าว แท้ที่จริงหนังสือพิมพ์และวิทยุเองก็อ้างอยู่ตลอดเวลาว่า "เขาลือกันว่า..." หรือ "เขาว่าโทรทํานายว่า..." หรือ "โทรทํานายว่า..." อันแสดงว่า สื่อมวลชนปฏิเสธว่ามีได้เป็นต้นตอ ตัวตนตอจริง ๆ เห็นจะเป็นโทรหรือนักก่อกวนความไม่สงบบางประเภท สื่อมวลชนและคนชอบลือจึงเป็นแต่ตัวแปรแพร่กระจายข่าวออกไปอย่างกว้างขวางเท่านั้นเอง แต่คำว่าโทรในที่นี้ออกจะ เป็นต้นตอที่คลุมเครือมากเพราะไม่มีการระบุว่าโทรชื่ออะไร อยู่ที่ไหนเชื่อถือได้เพียงใด ข่าวลือจึงยังเป็นข่าวลือที่ไม่เป็นข่าวจริง ๆ ขึ้นมาได้

โรเบิร์ต เฮซ แนป (Robert H. Knapp)⁴ ได้แบ่งข่าวลือออกเป็น ๔ ประเภทดังนี้คือ

๑. ข่าวลือที่สร้างความฝันหรือความหวังให้เกิดแก่ผู้ฟัง (pipe dream or wish rumor)

¹ Ibid.

² H. Taylor Buckner, "A Theory of Rumor Transmission," Public Opinion Quarterly (1965) : 29 - 55.

³ สุกัญญา ตีระวนิช, "เขาลือเรื่องข่าวลือ," นิเทศสาร ๓(๓ กันยายน ๒๕๒๗):๓

⁴ Nwokocho K.U. Knapp, "Rumor of Mass Poisoning in Biafra," Public Opinion Quarterly 41 (1977): 335 - 336.

๒. ข่าวลือที่สร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้นในสังคมหรือผู้รับฟัง (wedge-driving rumor) เป็นลักษณะของการให้ร้ายป้ายสีบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือองค์การใดองค์การหนึ่ง เพื่อให้เกิดความเข้าใจผิดแตกสามัคคี

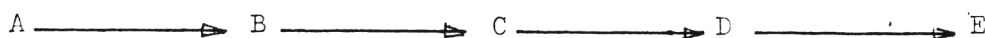
๓. ข่าวลือที่สร้างความหวาดกลัวให้เกิดขึ้นในสังคมหรือผู้รับฟัง (fear or bogey rumor) เช่น การลือว่ามีสารพิษตกค้างอยู่ในปลาช่อนมาก ทำให้ประชาชนหวาดกลัวไม่กล้ารับประทาน ซึ่งมีผลต่อการค้า ทำให้ขายไม่ออกต้องประสบกับภาวะขาดทุน

๔. ข่าวลือที่มีลักษณะผสมผสานของข่าวลือที่สร้างความหวังและความหวาดกลัวให้แก่สังคมและผู้ฟัง (neo-pipe dream rumor) เช่น มีข่าวลือว่า ในระหว่างสงครามกลางเมืองในไนจีเรีย ทหารฝ่ายตรงข้ามพยายามที่จะบุกโจมตีเมือง ปอร์ท ฮาร์คอร์ท ซึ่งเป็นเมืองท่าของไนแอพฟา โดยส่งกำลังทหารผ่านเข้ามาทางท่อส่งแก๊สเพื่อยึดฐานทัพ แต่ปรากฏว่าท่อแก๊สระเบิดทำให้ทหารของฝ่ายศัตรูเสียชีวิตจำนวนมาก ผู้ได้รับข่าวสารจะเกิดความดีใจที่ประเทศของตนรอดพ้นจากการถูกทำลายของฝ่ายตรงข้าม ในขณะที่เดียวกันก็เกิดความหวาดกลัวพิษร้ายของแก๊สที่อาจ เกิดกับตนได้

ข่าวลือเป็นผลผลิตจากการสนทนาระหว่างบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง (mouth to mouth) หรือจากสื่อมวลชน (mass media) ซึ่งมี ๒ รูปแบบ คือ¹

๑. แบบเกี่ยวเนื่องตามลำดับ (serial chain) เป็นข่าวลือที่เคลื่อนที่จากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งในลักษณะที่ติดต่อกัน เป็นปฏิกิริยาสัมพันธ์แบบเดี่ยว ระหว่างบุคคลซึ่งรู้ข่าวลือกับบุคคลที่ไม่รู้ข่าวลือ เป็นลูกโซ่ดังนี้

แผนภาพที่ ๔

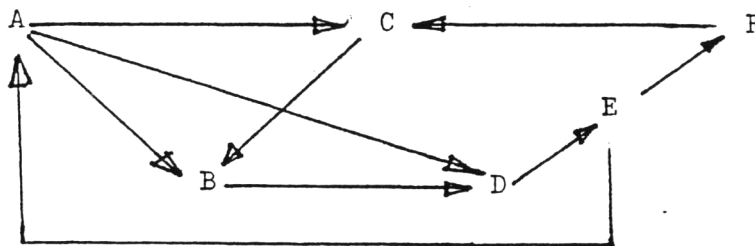

¹H. Taylor Buckner, "A Theory of Rumor Transmission," Public Opinion Quarterly (1965) : 62.

๒. แบบเครือข่ายสัมพันธ์ทวิคูณ (multiple interaction network)

มีลักษณะ เป็น เครือข่ายซึ่งคนจำนวนมากได้ยื่นข่าวลือจากแหล่งสารมากกว่า ๑ แหล่ง ทำให้มีปฏิกริยาสัมพันธ์ใน เครือข่ายซับซ้อน

แผนภาพที่ ๔

ในอศติการแพร่ข่าวลือจะ เป็นไปอย่างช้า ๆ และเป็นไปในลักษณะปากต่อปาก หรือเป็นแบบเพิ่มพูน (snowball) คือ มีการเล่าต่อจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งต่อกัน ไปเรื่อย ๆ แต่ในปัจจุบันเมื่อมีสื่อมวลชนเข้ามา อาทิ วิทยุ หนังสือพิมพ์ หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น โทรเลข โทรศัพท์ จึงทำให้ข่าวลือสามารถแพร่สะพัดไปได้อย่างรวดเร็วในทุก ๆ ท้องที่แม้จะเป็นเขตทุรกันดารก็ตาม กรณีที่มีเหตุการณ์สำคัญข่าวลือก็สามารถแพร่สะพัดไปได้ในชั่วพริบตา เช่น เมื่อเคนเนดีถูกลอบสังหารข่าวนี้ได้ก่อให้เกิดความตระหนกหน้าใจหาย ได้มีการวิจารณ์และพูดถึงในหมู่บ้านของชาวแอฟริกาซึ่งอยู่ห่างไกลภายหลังจากเกิดเหตุการณ์เพียงไม่นานนัก ดังนั้นข่าวลือจึงแพร่สะพัดไปตามพลังของสื่อมวลชน และจากปากของคน จึงเป็นการยากที่จะกำหนดอาณาบริเวณของข่าวลือได้ว่าแผ่กว้างไปไกลเพียงไร

นอกจากนั้นพลังของสื่อ เหล่านี้ บ่อยทำให้คนเกิดความเชื่อถือในข่าวลือมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นผลนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ได้ด้วย เช่น ในการแพร่กระจายข่าวสารเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวของหมู่บ้าน จำนวน ๒ หมู่บ้าน ในประเทศเกาหลี จำนวนการยอมรับและเลิกยอมรับการวางแผนครอบครัวโดยการใส่ห่วง (IUD) จะมีจำนวนขึ้น ๆ ลง ๆ ไม่แน่นอน สาเหตุประการหนึ่งเนื่องมาจากข่าวลือเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวที่เป็นไปทั้งทางบวกและทางลบ

ในการศึกษารายครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร ซึ่งจะทำได้ทราบถึงพฤติกรรมของการสื่อสารของบุคคลในเครือข่าย การวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร¹ คือวิธีการศึกษา เพื่อที่จะระบุโครงสร้างของการสื่อสารในระบบ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลความสัมพันธ์ในการถ่ายทอดข่าวสาร ซึ่งอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลแบบใดแบบหนึ่ง เป็นหน่วยในการวิเคราะห์

การที่มนุษย์เราสามารถรวมกลุ่มกันในระบบสังคมย่อมต้องมีการติดต่อสื่อสาร มีการกระทำร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนข่าวสารซึ่งกันและกันในลักษณะต่าง ๆ อยู่เสมอ นานเข้าการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลนี้ย่อมเกิดเป็นรูปแบบ (pattern) ของ "โครงสร้างการสื่อสารหรือเครือข่าย (communication structure or network) ขึ้นมา ซึ่งมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมและเป็นตัวทำนายพฤติกรรมของบุคคลได้²

โครงสร้างของการสื่อสาร³ (communication structure) คือการจัดระเบียบขององค์ประกอบที่มีความแตกต่างกันออกไป ซึ่งเราสามารถสังเกตได้จากแบบการถ่ายทอดการสื่อสารในระบบ วัตถุประสงค์อันหนึ่งของการวิจัยการสื่อสารโดยใช้วิธีวิเคราะห์เครือข่ายก็คือ เพื่อที่จะระบุโครงสร้างการสื่อสารดังกล่าว ซึ่งจะทำให้เราสามารถเข้าใจ "ภาพขยาย" ของปฏิสัมพันธ์ของคนในระบบได้

การวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร จะชี้ให้เห็นถึงความเกี่ยวพันกัน และความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขององค์ประกอบที่อยู่ในโครงสร้างการสื่อสารระหว่างบุคคล ดังนั้น เครือข่ายการสื่อสารจึงประกอบไปด้วย บุคคลที่มีการติดต่อกันซึ่งถูกเชื่อมโยงหรือมีความเกี่ยวพันกันโดยรูปแบบการถ่ายทอดข่าวสารนั่นเอง⁴

¹Everett M. Rogers and D. Lawrence Kincaid, Communication Networks : Toward a New Paradigm for Research, pp. 75 - 76.

²Ibid.

³Ibid.

⁴Everett M. Rogers and Rekha Agarwala - Rogers, Communication in Organization (New York : Free Press, 1976), p. 110.

นอกจากการวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา พฤติกรรมการติดต่อสื่อสารของบุคคลแล้ว ยังมีประโยชน์อย่างยิ่งในการระบุถึง "มิติที่สอง" (second dimension) ของผลการสื่อสาร นั่นคือ มีประโยชน์ต่อการศึกษาถึงผลกระทบของการแพร่กระจายข่าวสารในการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มย่อย หรือของระบบสังคม รวมทั้งการเห็นพ้องต้องกัน หรือความเข้าใจร่วมกันระหว่างบุคคลที่อยู่ใน เครือข่ายอีกด้วย

ผลกระทบของการสื่อสารที่ได้จากเครือข่ายนี้ ประการหนึ่งคือ ในเรื่องของความ มุ่งหวัง จากการที่ได้มีการใช้ข่าวสารร่วมกัน จนกระทั่งเกิดความเข้าใจร่วมกันแล้วนั้น จะทำให้บุคคลเห็นคุณค่าของการศึกษา เกิดความมุ่งหวังต่อการ เปลี่ยนแปลงสถานภาพทาง เศรษฐกิจ และสังคมของบุตรหลาน นั่นคือ มีความต้องการให้บุตรหลานของตนมีโอกาสได้รับทุนการศึกษา นี้บ้าง เพื่อเป็นปัจจัย เสริมสร้างให้โตมาในสิ่งที่ตนมุ่งหวัง คือหวังว่าหากบุตรหลานได้รับทุนการ ศึกษาและ เข้า เรียนในมหาวิทยาลัย เมื่อเรียนสำเร็จแล้ว โอกาสที่จะมีอาชีพที่มั่นคงตามต้องการ ย่อมมีมากขึ้น และอาชีพ เหล่านี้จะเป็นพื้นฐานที่นำไปสู่การมีมาตรฐานความ เป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ ซึ่งจะส่งผลให้บุตรหลานของตนมีหน้ามีนามีชื่อเสียง เป็นที่ยอมรับในสังคมและยังส่งผลมาสู่ครอบครัว ด้วย

โครงการให้ทุนการศึกษานี้ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถสนองความต้องการของทุกคนได้ แต่จากประโยชน์ที่บุคคลส่วนหนึ่งได้รับและจากการแพร่กระจายข่าวสารออกไป ทำให้บุคคลที่ได้รับ ข่าวสารเห็นคุณค่าของการศึกษา แม้ว่าบุตรหลานของตนจะไม่มีโอกาสได้รับทุนนี้ แต่ข่าวสารที่ได้รับ ก็จะเป็นแรงกระตุ้นให้ผู้ปกครองหันมาให้ความสนใจการศึกษาของบุตรหลานของตนมากขึ้น นั่นคือ แทนที่จะให้บุตรหลาน เรียนแค่การศึกษาภาคบังคับ สิ่งทดแทนที่จะกระทำได้คือการสนับสนุนให้บุตร-หลานเรียนในระดับที่สูงขึ้นตามกำลังความสามารถของตนที่จะทำได้ เพราะหวังว่าการศึกษาคจะ ช่วยให้บุตรหลานของตนมีการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นในอนาคต

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการค้นคว้าถึงผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น ได้อาศัยผลงานวิจัยที่มีลักษณะคล้ายคลึง กันและเห็นว่าสามารถที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการอ้างอิงได้ ซึ่งมีผลงานวิจัยในประเทศดังนี้คือ

การวิจัยของ เกศรินทร์ สุทธิไสย¹ เรื่องพฤติกรรมการสื่อสารในชนบท พบว่าเนื่องจากในสังคมชนบทการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและชุมชนมีขอบเขตแคบ ความสัมพันธ์เป็นไปในลักษณะกลุ่มปฐมภูมิ (primary group) มีลักษณะมั่นคง แบบง่าย ๆ มีความสนิทสนมรักใคร่กันดี ดังนั้นผู้ใดมีเรื่องราวสิ่งใดที่ได้พบเห็นประสบ เป็นที่น่าสนใจ น่าตื่นเต้น มีประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัวก็มักจะนำมาเล่าสู่กันฟังในหมู่เพื่อนฝูงและญาติพี่น้อง ทั้งในกลุ่มผู้ชายและกลุ่มผู้หญิง จะให้ความสำคัญต่อญาติเป็นอันดับแรกและ เพื่อนฝูง เป็นอันดับรองลงมา

นภทล คุ่มประวัติ² ศึกษาเรื่องความมุ่งหวังของบิดามารดาในเขตชนบทเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรพบว่า ระดับการศึกษาของบิดามารดามีความสัมพันธ์กับความมุ่งหวังต่อการศึกษาของบุตรอย่างมาก คือผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษา ๔ หรือไม่ได้รับการศึกษาต้องการให้บุตรเรียนหนังสือในระดับต่ำเพียงประถมศึกษา ส่วนผู้ที่มีระดับการศึกษาตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ ๔ ขึ้นไป ส่วนใหญ่มีความต้องการให้บุตรได้รับการศึกษาระดับสูงหรือมัธยมศึกษาขึ้นไปทั้งสิ้น

ผกาทิพย์ กระจ่อมทอง³ พบว่า ระดับการศึกษาของบิดามีอิทธิพลต่อความมุ่งหวังเกี่ยวกับการศึกษาของบุตร โดยบิดาทั้งในเขตเมืองและเขตชนบทที่ยังมีการศึกษาสูงเพียงใดก็ยังมีระดับความมุ่งหวังในเรื่องการศึกษาของบุตรสูงขึ้นด้วย ขณะที่บิดาไม่มีการศึกษาเลยในเขตชนบทต้องการให้บุตรศึกษาในระดับประถมศึกษาเท่านั้น และมากกว่า ๑ ใน ๔ ของบิดาที่ไม่มีการศึกษาในเขตเมืองต้องการให้บุตรเรียนในระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป สำหรับอาชีพของบิดาก็พบว่ามามีอิทธิพลต่อความมุ่งหวังเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรเช่นกัน โดยบิดาที่มีอาชีพที่ต้องใช้

¹ เกศรินทร์ สุทธิไสย, "พฤติกรรมการสื่อสารในชนบท" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๑๖๖.

² นภทล คุ่มประวัติ, "ความมุ่งหวังของบิดามารดาในเขตชนบทไทยเกี่ยวกับการศึกษาของบุตร" หน้า ๕๐ - ๗๐.

³ ผกาทิพย์ กระจ่อมทอง, "การศึกษาเปรียบเทียบความมุ่งหวังของบิดาเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรในเขตเมืองและชนบทของประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒) หน้า ๑๐๕ - ๑๑๐.

ความรู้ความสามารถเฉพาะอย่าง เช่น ข้าราชการ ทั้งในเขตเมืองและชนบทมีความมุ่งหวังให้บุตรเรียนในระดับมัธยมศึกษาสูงขึ้นไปกว่าบิดาที่มีอาชีพเกษตรกร บิดาที่มีอาชีพเกษตรกรในเขตเมืองจะมุ่งหวังให้บุตรเรียนในระดับมัธยมศึกษา แต่บิดาที่มีอาชีพเกษตรกรในเขตชนบทเพราะมุ่งหวังที่จะให้บุตรเรียนแค่ระดับประถมศึกษาเท่านั้น

เพ็ญศรี อรุณรุ่งเรือง¹ ศึกษาเพื่อทดสอบสมมติฐานที่ว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของพ่อแม่จะมีสัมพันธ์ทางบวกกับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของลูก ผลการวิจัยที่สนับสนุนสมมติฐานดังกล่าวได้ข้อสรุปว่า

๑. ระดับการศึกษาของพ่อแม่จะสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของลูก
๒. ระดับรายได้ของพ่อแม่จะสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของลูก
๓. การจัดกิจกรรมส่งเสริมการศึกษาให้ลูกของพ่อแม่จะสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของลูก

จากข้อสรุปประการที่ ๒ สอดคล้องกับความมุ่งหวังในการศึกษาของลูกในเขตชนบทซึ่งพบว่า ครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกับครอบครัวที่มีระดับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมปานกลางจะมีความมุ่งหวังเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรสูง ครอบครัวที่มีระดับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ จะมีความมุ่งหวังเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรต่ำ²

ศักดิ์ ผาสุชนิรันดร์³ ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีบุตรของหัวหน้าครอบครัวที่เป็นข้าราชการและผู้ประกอบอาชีพทางการเกษตร พบว่าชาวชนบทส่วนใหญ่ยังนิยมส่งลูกเข้าเรียนเพียงแค่ชั้นการศึกษาภาคบังคับเท่านั้น ไม่ค่อยมีผู้ใดส่งลูกเข้าไปศึกษาต่อมากนัก เพราะหัวหน้าครอบครัวเหล่านั้นเกรงว่าจะไม่มีเงินพอในการส่งเสียให้ลูกเรียนหนังสือ

¹ เพ็ญศรี อรุณรุ่งเรือง, "อิทธิพลของสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของพ่อแม่ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของลูก" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๘๖.

² นภทล คุ้มประวีติ, "ความมุ่งหวังของบิดาในเขตชนบทไทยเกี่ยวกับการศึกษาของบุตร" หน้า ๕๐.

³ ศักดิ์ ผาสุชนิรันดร์, "การสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีบุตรของหัวหน้าครอบครัวที่เป็นข้าราชการและผู้ประกอบอาชีพทางการเกษตร" (การสัมมนาทางวิชาการ เรื่องประชากรของประเทศไทย ครั้งที่ ๑ (พระนครศรีอยุธยาวิจัยสังคมศาสตร์ สำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๐๖) หน้า ๒๙๖.

จากการวิจัยถึงสถานภาพทางสังคมของชาวเมืองอยุธยาของสถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย¹ พบว่าระดับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวมีความสำคัญต่อความสนใจทางการศึกษาของบุตร เป็นอย่างมาก กล่าวคือไม่ปรากฏว่ามีบุตรหรือบุคคลใดในครอบครัวที่มีระดับฐานะทางเศรษฐกิจยากจนได้รับการศึกษา เกินกว่าชั้นมัธยมศึกษา

อร่าม วรณัฐวิทย์² ศึกษาเกี่ยวกับการตัดสินใจเลือกอาชีพของนักเรียนชั้น ม.ศ.๓ พบว่า ระดับการศึกษาของบิดามีความสัมพันธ์กับความคิดในการเลือกอาชีพของนักเรียน คือผู้ที่บิดามีการศึกษาสูงจะเลือกอาชีพที่ใช้วิชาชีพ วิชาการมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ และผู้ที่บิดามีการศึกษาต่ำจะเลือกอาชีพงานในสำนักงานมากกว่าในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นที่น่าสังเกตว่าส่วนใหญ่คือกว่าครึ่งของผู้ที่บิดาประกอบอาชีพค้าขาย แต่นักเรียนเลือกอาชีพค้าขายเพียงร้อยละ ๑๔.๔ เท่านั้น ในด้านของความสัมพันธ์กับอาชีพและรายได้ของบิดา พบว่าผู้ที่บิดามีรายได้สูงจะเลือกอาชีพที่ใช้วิชาชีพ วิชาการ ส่วนผู้ที่บิดามีรายได้ต่ำจะเลือกอาชีพอุตสาหกรรมมากที่สุด

จากผลงานวิจัยที่ได้เสนอมานี้ ในเรื่องของพฤติกรรมกรรมการสื่อสารสามารถนำมา เป็นแนวทางสำหรับการวิจัยครั้งนี้ได้ เนื่องจากการแพร่กระจายข่าวสารเรื่องนิสิตทุนจุฬาฯ - ชนบทนี้ เป็นพฤติกรรมกรรมการสื่อสารที่เกิดขึ้นในสังคมชนบทเช่นกัน การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและชุมชนมีขอบเขตแคบ เป็นไปอย่างง่าย ๆ ดังนั้น การแพร่กระจายข่าวสารจะทำได้ในระหว่างบุคคลที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมมากกว่าบุคคลที่มีความผูกพันแบบผิวเผิน

¹ สถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, "สถานภาพสังคมของชาวเมืองอยุธยา," วารสารสังคมศาสตร์ ๗ (๑ มกราคม ๒๕๑๓): ๑๘๑.

² อร่าม วรณัฐวิทย์ "การพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทย ศึกษาการประเมินค่าอาชีพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาด้านบริหารสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๑๓๒.

สำหรับในเรื่องความมุ่งหวังของบิดามารดาใน เขตชนบทไทย เกี่ยวกับการศึกษาอาชีพ ของบุตร แสดงให้เห็นว่าระดับการศึกษา อาชีพของบิดามารดามีผลต่อความมุ่งหวัง เกี่ยวกับการ ศึกษา อาชีพของบุตรหลาน ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำมาใช้ เป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อที่จะศึกษา ว่าเครือข่ายการสื่อสาร เพื่อการแพร่กระจายข่าว สารจะมีผลทำให้ผู้ปกครอง เกิดความมุ่งหวัง เกี่ยวกับการศึกษา อาชีพ และมาตรฐานความเป็นอยู่ของบุตรหลานในระดับใด

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศ

การทำวิจัยของ เอฟเวอร์เรท เอ็ม โรเจอร์ และคณะ (Everett M. Rogers and Others)¹ เรื่องบทบาทของแม่บ้านในการแพร่กระจายแนวความคิด เรื่องการวางแผนครอบครัวใน หมู่บ้านของเกาหลี โดยใช้การวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการศึกษา ได้ทำการ สัมภาษณ์ตัวอย่างประชากรที่เป็นสตรีในหมู่บ้าน ๒ หมู่บ้าน ซึ่งมีความสำเร็จในการตั้งชมรมแม่บ้าน ต่างกัน โดยใช้คำถามแบบสังคมมิติว่า "ใครในหมู่บ้านนี้ที่คุณพูดคุย เรื่องการวางแผนครอบครัวด้วย บ่อยที่สุด ผลของการวิจัยพบว่าบุคคลจะยอมรับการวางแผนครอบครัว ถ้าหากเขามีเครือข่ายความ สัมพันธ์กับบุคคลที่ได้ยอมรับการวางแผนครอบครัวแล้ว เป็นจำนวนมาก

ฮาร์บินสัน และไมเยอร์ (Harbinson and Myers)² พบว่า เด็กวัยรุ่นที่อยู่ในช่วงอายุ ๑๕ - ๑๖ ปี จากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงจะมีโอกาสได้รับการศึกษาต่อโดยไม่หยุดชะงัก เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำส่วนใหญ่ไม่ได้ศึกษาต่อต้องออกจากโรงเรียนมาทำงาน เพื่อหารายได้ เช่นเดียวกับการทดลองของ เฮลซี เฟลด์ (Helsey Floud) และ แอนเดอร์สัน (Anderson) พบว่า พ่อแม่คาดหวังจะให้บุตรทำงานแทนที่จะเข้ามหาวิทยาลัย แสดงว่าบิดามารดา จะเป็นคนกำหนดอนาคตของบุตร

¹Rogers, and Others, "Network Analysis of the diffusion of Family Planning Innovations over time in Korean Villages: The role of Mothers' Clubs," Communication Monograph 2(September 1976): 257.

²F. Harbinson and C.A. Myers, Education, Manpower, and Economic Growth Strategies of Human Research Development (New York:Graw - Hill, 1984), p.11.

เบอร์ชินัล (Burchinal)¹ ได้ศึกษาความแตกต่างของความทะเยอทะยานของเด็ก ขาวนาและเด็กในเมือง เกี่ยวกับการศึกษาและอาชีพ พบว่าเด็กขาวนาเพียงร้อยละ ๓๔ เท่านั้น ที่ต้องการศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย ส่วนเด็กในเมืองจะมีความต้องการเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย ถึงร้อยละ ๔๔

เคราส์ (Kraus)² ได้ทำการวิจัยในเรื่องเดียวกันนี้กับเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทาง เศรษฐกิจระดับกลางและต่ำ พบว่า เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทาง เศรษฐกิจระดับกลาง มีความทะเยอทะยานที่จะเข้ามหาวิทยาลัยร้อยละ ๕๓ และเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทาง เศรษฐกิจระดับต่ำปรากฏว่ามีความทะเยอทะยานที่จะเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยเพียงร้อยละ ๒๔ เท่านั้น

โบว์แมน และแมทธิว (Bowman and Mathews)³ ศึกษาพบว่า บิดามารดาของเด็ก มีอิทธิพลต่อความทะเยอทะยานของเด็ก เป็นอันมาก ได้ศึกษาเด็กที่ลาออกจากโรงเรียนพบว่าบิดามารดาของเด็กประเภทนี้ไม่ส่งเสริมความก้าวหน้าในการศึกษาของบุตร จะเรียนหรือลาออกก็ไม่สนใจ

จากผลงานวิจัยที่ได้เสนอมานี้ แสดงให้เห็นว่าการที่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่สนับสนุนให้บุตรหลานได้รับการศึกษาเท่าที่ควรนั้น เนื่องจากมีปัจจัยต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ระดับฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม ของครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งระดับฐานะทาง เศรษฐกิจจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการศึกษาของบุตร ดังนั้น หากมีการช่วยเหลือโดยให้ทุนอุดหนุนการศึกษาแก่ครอบครัวที่ยากจนแล้วย่อมก่อให้เกิดแรงจูงใจให้เด็ก เกิดความกระตือรือร้นที่จะศึกษาหาความรู้ มีความใฝ่ฝันที่จะศึกษาต่อ และเป็นแรงกระตุ้นให้บิดามารดา เกิดความมุ่งหวังที่จะให้บุตรหลานของตนที่เรียนดีมีโอกาสดำเนินการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งความมุ่งหวังนี้จะเป็นผลดีทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวม เพราะจะทำให้บุคคลเกิดการปรับตัว มีการเปลี่ยนแปลงในตัวเอง เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ตนต้องการ

¹ Ibid.

² Ibid.

³ Robert D. Storm, Psychology for the classroom (New Jersey: Prentice - Hall, Inc., 1969), p. 164.